

Gotovo se spleča zamisliti nad teoremom, da meta-govorica ne obstaja. Vendar je na drugi strani težko odkloniti misel, da v "redu" simbolnega in pomenskega ne obstaja prav nič drugega kot ravno neizčrpana množica meta-govorik. In prevajanje je ena od oblik raziskovanja razmerij med njimi.

V mojem voščilu niso le dobre želje za naprej ampak tudi čestitka za že opravljeno.

DAMJAN BOJADŽIJEV

PROFESORJU JERMANU OB ROJSTNEM DNEVU

Moj pogled na delo prof. Jermana in njegov prispevek k razvoju analitične filozofije v Ljubljani in iz nje je precej omejen, ker osnovne univerzitetne izobrazbe nisem pridobil na Filozofski fakulteti, v nizu njegovih doktorandov pa sem trenutno najmlajši. Že med osnovnim študijem pa je bilo neko predavanje prof. Jermana s svojo vsebino in stilom krivo za to, da sem začel premišljevat o usmeritvi v filozofijo. Pri podiplomskem študiju mi je nato prof. Jerman postal (ne)prizanesljiv mentor, ki me je najprej prisilil magistrirati in mi nato dovolil doktorirati. Magisterij sem namreč predolgo vlek, doktorat pa po svoje izpeljal, vendar sem se ravno v njem približal nekaterim osnovnim temam filozofskega dela prof. Jermana. Njegova 60. obletnica sicer približno sovpa s 60. obletnico Gödlovih izrekov o ne(po)polnosti, ki so bili formalno jedro moje disertacije. Po vsebinski plati pa zgodnji interes prof. Jermana za meje formalizacije in spoznanja nasploh delno sovpa z vsebino in naslovom te disertacije. V tem smislu se štejem za nadaljevalca analitičnega pola filozofskega dela prof. Jermana, ta (klein) Festschrift pa zaključujem s tradicionalno formulo: na mnoge konkluzije!

MARKO URŠIČ

PROFESOR FRANE JERMAN IN "ALTERNATIVNE" LOGIKE

Profesor Jerman me je iniciral v sodobno logiko, ko mi je kot študentu drugega letnika posodil obsežno antologijo logičnih razprav Alfreda Tarskega v angleškem prevodu *Logic, Semantics, Meta-mathematics* in mi naložil, naj si izberem neko primerno temo za proseminarsko nalogo. Ker sem se že prej nekaj malega ukvarjal s teorijo množic in z matematiko nasploh, sem si izbral Tarskijevo formalizirano metalogiko deduktivnih sistemov. Ta izbor je, če se zdam po več kot dvajsetih letih

ozrem nazaj, v globalnem smislu usmeril moja prizadevanja na področju logike - še danes se precej ukvarjam z metalogiko deduktivnih sistemov v širšem pomenu.

Tudi drugo prelomnico v mojem študiju logike je "zakrivil" profesor Jerman: ko sem bral njegovo monografijo o Janu Lukaszewiczu Med logiko in filozofijo (1971), sem se začel zanimati za večvrednostne logične sisteme in prek njih pozneje za "alternativne logike" nasploh. Sprva me je pritegnil predvsem Lukaszewiczov trivrednostni sistem, ki je obetal, da bo s pomočjo logike enkrat za vselej rešil filozofsko vprašanje determinizma. Pozneje sem sicer spoznal, da ti obeti niso povsem realni in da logika sama ne more reševati metafizičnih ali celo etičnih vprašanj, kljub temu pa logika v filozofiji lahko doseže nekaj zelo pomembnega: namreč to, da filozofska vprašanja analizira, razjasni, pokaže ali nakaže mejo filozofske misli - kar je seveda vedel in neprekosljivo lepo izrazil naš veliki miselni prednik Ludwig Wittgenstein. Med drugim je tudi zasluga profesorja Jermana, da nam je prevedel znameniti Wittgensteinov Traktat v slovenščino. To je gotovo ena izmed knjig, ki so najbolj vplivale na moj filozofski razvoj.

Kar se same formalne logike tiče, sem pri Lukaszewiczevi trivrednosti logiki - tudi ob branju Franetove monografije - začel opažati določene pomanjkljivosti in težave, o katerih sem pozneje tudi sam pisal v svoji knjigi Matrice logosa (1987), katere recenzent in "boter" je bil prav tako profesor Jerman, ki je pri tedanji DZS ustanovil knjižno zbirko za analitično filozofijo Epistème. Spoznal sem, da Lukaszewiczova trivrednostna logika vendarle ni povsem adekvatna formalizacija Aristotelovih modalnih intuicij v zvezi s slavno "pomorsko bitko", ki "jutri bo ali je ne bo". Aristotel je namreč neomajno zagovarjal veljavnost principa tertium non datur (čeprav je postavil pod vprašaj princip bivalence za stavke de futuris contingentibus), medtem ko pri Lukaszewiczu princip tertium non datur ni logični zakon (tj. ni tautologija v trivrednostnem sistemu) za kontingentne stavke z resničnostno vrednostjo 1/2. Da bi bila težava že večja, se ta relativizacija temeljnih logičnih zakonov zaradi sistemskih zakonitosti razširi še na princip neprotislovnosti in identitete. Seveda je že sam Lukaszewicz uvidel te težave in nekaj let pred smrtjo formuliral štirivrednostni logični sistem, v katerem pa, žal, težave niso bile dosti manjše, tokrat na semantični ravni. S povečevanjem osnovnih resničnostnih vrednosti pa večvrednostne logike postopoma prehajajo v sisteme, ki so blizu verjetnostnemu računu in se s tem močno odmaknejo tako od aristotelske tradicije kakor tudi od znanih "kanoničnih" sistemov sodobne formalne logike.

Z današnjega stališča so večvrednostni logični sistemi skoraj nekakšen slep rokav v razvoju logike našega stoletja. Zanimivo je, da so Lukaszewiczeve večvalentne matrice dandanes pravzaprav pomembnejše po svojih "stranskih produktih" kakor po svoji glavni intenci; takšne matrice so vključene v vsak obsežnejši sodobni učbenik logike pri dokazovanju lastnosti aksiomov (npr. neodvisnosti) in nasploh so elegantna orodja za modeliranje določenih abstraktnih lastnosti, ki jih potrebujemo za dokazovanje metalogičnih teoremov. - Sicer pa so v zadnjih nekaj desetletjih vlogo "alternativnih" logik prevzeli modalni, relevantni, časovni idr. logični sistemi, ki ostajajo dvovrednostni, vendar so - drugače kot Lukaszewiczevi sistemi - praviloma intenzionalni. Intenzionalna obravnava modalnosti se je izkazala tako v sintaktičnem kakor tudi v semantičnem pomenu (s Kripkejevo teorijo možnih svetov) boljša oziroma ustrežnejša kakor Lukaszewiczeve večvrednostne ekstenzionalne rešitve.

Pri teh logikah ostaja vprašanje, kaj pravzaprav pomeni atribut "alternativnosti". Če me spomin ne vara, mi je profesor Frane nekoč v nekem neformalnem pogovoru izrazil misel, da je "alternativnost" v splošnem neke vrste nevroza (verjetno je šlo bolj za "alternativce" v kulturi kot v logiki). Dejstvo je, da se s to mislijo tem bolj strin-

jamo, čim starejši smo - jaz se zdaj z njo že kar precej strinjam. Toda: kaj pravzaprav pomeni "alternativnost" v logiki? Je kaj takega sploh možno? Saj že Heraklit uči, da je logos vsemu skupen. Osebnostno mislim, da gre pri uporabi besede "alternativnost" v logiki pretežno za ekvivokacijo. Modalne logike, ki jih je prvi formuliral C. I. Lewis v '20 in '30 letih našega stoletja, z današnjega stališča gotovo niso več "alternativne" v takratnem pomenu, temveč so postale tako rekoč kanonične za obravnavo modalnosti. Prag, ko se v zgodovini logike neka "alternativnost" preseže, je bržkone nastanek ustrezne semantike - in ta prag so sodobne modalne logike presegle že pred nekaj desetletji, medtem ko se za sisteme logike relevance še vedno išče "materialno adekvatna" semantika (kljub mnogim že znanim predlogom na tem področju). Mislim torej, da so t.i. "alternativni" logični sistemi samo nadaljnje precizacije standardne logike - ki pa še vedno ostaja temeljni "minimalni kalkil" - namreč precizacije v tem smislu, da (z)gostijo formalno "mrežo", s katero skuša logika "pokriti" tako znanstveni kakor tudi naravni jezik.

Moja srečanja s profesorjem Jermanom so bila dragocena za moj osebni in strokovni razvoj, zato se mu ob njegovem jubileju iskreno zahvaljujem in mu želim še dolgo vrsto uspešnih in zdravih let.

Vivat Frane!

BOŽIDAR DEBENJAK

JUBILEJNI POZDRAV

Sem eden tistih, ki kolego Jermana poznajo najdlje: najino skupno garaško delo za razvoj filozofskega oddelka se je začelo oktobra 1961, a tedaj sva se poznala že več kot deset let - z nekdanje Klasične gimnazije, katere "stenčase" so kdajpakdaj bogatile tudi pesmi Franeta Jermana, poleg tega, da je bil najboljši recitator, kar jih pomnim iz srednješolskih časov. Ko sva pred dobrimi dvaintridesetimi leti prišla na filozofski oddelek, je bil ta v kaj žalostnem stanju: po političnem obračunu z avtorji Revije 57 je na njem vladal molk intelektualne "mrtvašnice", kot so ga označevali tedanji študentje. Kar je ostalo študentov, so imeli celo težave z mentorstvom za diplomska dela, kar lahko potrди Žiga Knap s svojim primerom. Za oba naju z jubilantom velja, da sva si z neizmernim garanjem pri izvlačenju oddelka iz tega stanja celo hudo načela zdravje. Oba sva iz tega tudi potegnila nauk, da se nikoli več ne sme ponoviti kaj podobnega in da nobena od naslednjih generacij, kolikor je to v naših močeh, ne sme več priti v takšno stisko. Rezultat jubilarantovega dela sta tudi njegovi doktorandi in njegovi učenci. Rezultat našega skupnega dela pa je tudi, da je oddelek obstal in se tako razvil. Brez obstoja oddelka bi danes komajda lahko pričakovali ta pluralizem filozofskih šol, ki omogoča njihov medsebojni dialog in teoretsko oplajanje. Kot je pluralizem normalno stanje človeštva, monizem pa abnormalno - to misel sem sam